MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№5

2025 MAY

Milliy nashrlar

OAK: https://oak.uz/pages/4802

05.00.00 - Texnika fanlari

08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

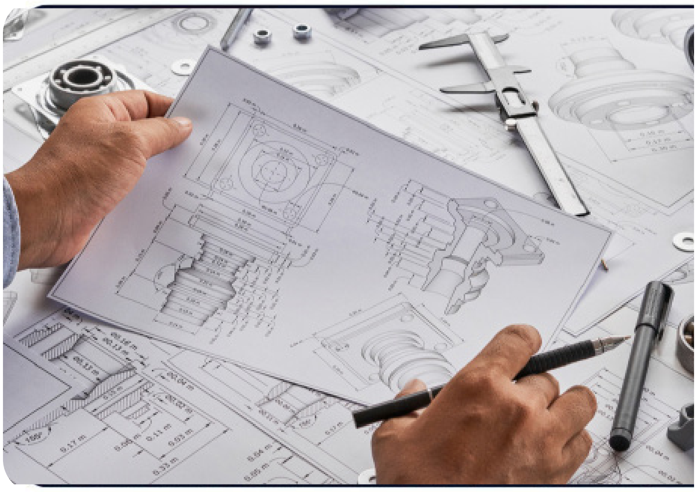

Elektron nashr,
803 sahifa, may, 2025-yil.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

BOSH MUHARRIR:
Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

TAHRIR HAY'ATI:
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor
Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,
Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent
Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)
Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikasiya va kompyuter tizimlari, telekommunikasiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti

08.00.01 - Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 - Makroiqtisodiyot
08.00.03 - Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 - Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 - Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 - Ekonometrika va statistika
08.00.07 - Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 - Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 - Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 - Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 - Marketing
08.00.12 - Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 - Menejment
08.00.14 - Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 - Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 - Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 - Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

M u a s s i s: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

H a m k o r l a r i m i z:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Mahalliy budjetlar daromadlarini oshirish imkonoyatlari 12
Soatova Nodira Boboxanovna

Bank aksiyalarining bozor bahosini shakllantiruvchi omillar va baholash metodologiyasi 18
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud oʻgʻli

Namangan viloyatida kichik biznes subyektlarini yanada rivojlantirish va ular samaradorligini oshirish 23
Jalolova Muazzamxon Akbarjonovna

Kichik biznesni tijorat banklari tomonidan moliyalashtirishning oʻziga xos jihatlari 31
Nematulloyev Suxrob Sobirovich

Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini oʻrganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish 35
Nuraliyeva Komila Sanakulovna

Prospects for improving the efficiency of deposit operations in commercial banks 42
Olimov Abror Axadjon oʻgʻli

Bank tizimida moliyaviy innovatsiyalar va raqamli texnologiyalar mohiyati va ahamiyati 51
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich

Elektron tijoratnini rivojlantirishni boshqarish samaradorligini baholash natijalari tahlili 57
Madieva Zuxra Iskandarbekovna

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasida xotin-qizlar barqaror ish bilan bandligini oshirishning ilmiy-nazariy asoslari 63
Xoliyorova Shoxista Qahramon qizi

Qurilish materiallari sanoati korxonalarida raqamli texnologiyalarni joriy etishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari 70
Qodirov Sardorbek Isroiljon oʻgʻli

The role of sports marketing in training leadership personnel in the sports management system 75
B.Y.Hamraev

Sanoat korxonalarida quyosh energiyasidan foydalanish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish yoʻllari 79
Qalandarova Gulshoda Nazirjon qizi

Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishni davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi 85
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich

Роль центрального банка в контроле инфляции: политика инфляционного таргетирования 95
Камилова Наргиза Абдукахоровна, Пиримкулов Фирдавс Шухратович

Koʻpkari ot sporti oʻyini chavandozlari sport kiyimini ishlab chiqish uchun tavsiya etilayotgan matolarning xususiyatlari tahlili 102
Musayeva Lobar Sayfullayevna, Poʻlatova Saboxat Usmanovna

Оценка технико-экономических показателей автономной фотоэлектрической установки с устройством очистки от снега 107
Юлдошев Исроил Абриевич, Рустамова Шахноза Шухрат кизи, Ботиров Бозорбек Мусурмон угли, Жураев Обид Шавкатович, Атоева Мохинур Амриллаевна

Some considerations about the specific features of advertising texts 116
Mustaqimova Kunduz Sobirovna

Raqamli iqtisodiyot sharoitida bank xizmatlari amaliyoti tahlili 121
Tangriev Izzat Raxmatullaevich

Fransuzcha va o‘zbekcha terminlar vektori asosidagi semantik o‘xshashlik 125
Jo‘rayeva Malohat Muhammadovna, Abduaxadova Zilola Jamoliddinovna

Sayyohlik tilining raqamli tadqiqi: fransuz va o‘zbek terminlarining multimodal vektor va vizual xaritalanishi 131
Abduaxadova Zilola Djamoliddinovna

Обеспечение финансовой устойчивости предприятий: проблемы и решения 136
Аллаберганов Зокир Гойибович

Qurilish korxonalarini boshqarishning tashkiliy mexanizmlarini shakllantirishdagi muammolar 142
Alijonov Jamshid Alijon o‘g‘li

Innovatsion startaplarni moliyalashtirishda venchur kapitali 149
Bozorova Ozoda Raximovna

Pul-kredit siyosati orqali iqtisodiyotni tartibga solish 154
Berdiyev Akram O‘ktamovich

Yashil buxgalteriya hisobi va ekologik masalalarga oid xalqaro talablar va yondashuvlar 163
Eshquvvatova Muxlisa Avaz qizi

Sug‘urta tashkilotlari moliyaviy hisobotlari auditida muhimlik va risk darajasini aniqlash uslubiyotini takomillashtirish 169
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna

Chizmageometriya fanida gamifikatsiya va didaktik o‘yinlarning samaradorligi 174
Yo‘ldashev Solmonjon Iqboljon o‘g‘li

Tijorat banklarining nodepozit moliyaviy resurslarini optimallashtirish 179
Tangirkulov Bekzod Boxadirovich

Теоретические аспекты, причины и специфика безработицы (на примере Республики Узбекистан) 186
С.Э. Холмуратов

Xalqaro oziq-ovqat bozoridagi raqobat sharoitida meva-sabzavotchilik tarmog‘ini rivojlantirishga oid xorij tajribalari 191
Mengnorov Almardon Abdirahmonovich

O‘zbekistonning butunjahon savdo tashkilotiga a’zo bo‘lish jarayonlari va uning soliq tizimiga ta’siri 202
Qurbonov Muxiddin Abdullaevich

Qoraqalpog‘istonda mehmonxona xo‘jaligining hozirgi holati tahlili 207
Xalimova Fayoza Nafasovna

Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektning bugungi kundagi ahamiyati 212
Norboyeva Mahliyo Rustamovna, Komiljon Baxromov Muzaffar o‘g‘li

Method of drying melon using solar radiation and a household solar-infrared dryer 216
Khakimova Sabina Shamsiddin qizi, Qodirov Jobir Ro‘zimamatovich, Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, Yangiboyev Fayoz G‘aybulla o‘g‘li

Qishloq xo‘jaligi tarmog‘ini moliyalashtirish istiqbollari 227
Ishniyazov Baxrom Normamatovich

Влияние розничного кредитования на потребительский спрос 231
Базарова Нигора Равшановна

Влияние розничного кредитования на потребительский спрос 231
Базарова Нигора Равшановна

Прямые иностранные инвестиции как основной фактор повышения конкурентоспособности экономики стран 238
Наврузов Икрам Абдуллаевич

Qishloq xo‘jaligini moliyalashtirish tizimini takomillashtirish 243
Ishniyazov Baxrom Normamatovich

Tayyor mahsulotlar hisobi bo‘yicha xorij tajribasi va ulardan respublikamizda foydalanish imkoniyatlari 248

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Xotamov Alisher Xotamjon o‘g‘li, Sayfullayev Mexroj Sayfullayevich

Sanoat korxonalarida asosiy vositalar qadrsizlanishi va eskirishini hisobga olishni optimallashtirish 255

Kurbonova Shaxrinoz Avazxonovna

Korxonalarda ishlab chiqarish xarajatlarini auditorlik tekshiruvidan o‘tkazish 262

Tulovov Erkinjon To‘lqin o‘g‘li, Shanasirova Nodira Abdullayevna

Digital transformation in public sector: advantages and challenges of the integration 266

Abdurakhmanova Sevinch

Стратегическое планирование и предсказание результатов деятельности организации 271

Алимов Бехзоджон Наврузжонович

Влияние привлечения инвестиций в национальную экономику на повышение конкурентоспособности предприятий 277

Каримова Дилафруз Садирдин кизи

Nomoddiy aktivlar auditida sun’iy intellektdan foydalanish imkoniyatlari 283

Rozmatova Umida Yuldashevna

To‘g‘ridan-to‘g‘ri sug‘urtalash operasiyalari bo‘yicha sug‘urta zaxiralarini shakllantirishni xalqaro standartlar asosida tashkil etish 290

X.A.Raximov

“Sog‘liqni saqlash sohasida davlat-xususiy sheriklik loyihalarini moliyalashtirishning innovasion mexanizmlari va normativ asoslari” 294

Karabaev Sanjar Abdusamatovich

Tibbiyot muassasalarida iqtisodiy barqarorlikning dinamik tahlili 302

Elmurodov G‘ayratjon Abdumurodovich

Korxona faoliyatini optimallashtirishdagi iqtisodiy tahlilning roli va ahamiyati 308

Sattorov Mirjahon

Роль контекстного маркетинга в условиях ограниченной аудитории и дефицита ресурсов 313

Дебердиев Анвар

O‘zbekistonda korxonalarning iqtisodiy barqarorligini raqamli texnologiyalar yordamida oshirish 319

Iminova Nargizaxon Akramovna, Mo‘ydinov Ma’murjon Mansurjon o‘g‘li

Jahon amaliyotida eksport moliyalashtirishi: uning shakllari, afzalliklari va kamchiliklari 328

Xudoynazarov Sherzod Ismoilovich

Ramli transformatsiya va korxonaning barqarorligi 333

Soibov Nozimbek Faxridin o‘g‘li

Raqamli texnologiyalar yordamida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish 342

Ernaqulov Sunnatillo Nurali o‘g‘li

Роль цифровой эпохи в банковской сфере 346

Максудова Шахзода

Yashil iqtisodiyotda innovatsiyalar va ekologik barqarorlik 350

Sultonov Omon Juma o‘g‘li

Iqtisodiy modernizatsiya va uning davlat rivojlanishiga ta’siri 355

Zuvaydullaev Nematullo Oybek o‘g‘li

Международный опыт: применение корпоративного менеджмента в государственном управлении развитых стран 360

Махмудова Севара Улугбековна

Carbon markets and agribusiness: assessing the role of emissions trading in promoting sustainable agricultural practices 366

Mubina Toirova

Standartlashtirishda nanotexnologiyalarning o‘rni va ahamiyati 371

Ahmedova Sitora Asqar qizi

Sut mahsulotlarini saqlash jarayonini boshqarish tizimining barqarorlik masalasi 376
Sabirov Ulugbek Kuchkarovich, Oqilov Azizbek Kozimjon o‘g‘li

Kredit risklarini boshqarishda zamonaviy texnologiyalarning o‘rni 392
Hamroyev Sherzod Axtamovich

Alyuminiy ion energiya saqlaydigan qurilmalarning afzalliklari 399
Bafoyev Abduhamid Hoshim o‘g‘li

Buxgalteriya axborotining investisiya qarorlarga ta’siri 403
Rahmatova Shahnoza Shukurovna

Комплексный подход к оценке и обеспечению финансовой безопасности текстильных предприятий 408
Турсунов Бобир Ортикмирзаевич

Markaziy osiyo mamlakatlarida nodavlat notijorat tashkilotlarini moliyalashtirish: O‘zbekiston tajribasi bilan solishtirma tahlil 416
Aliyev Arslon Salom o‘g‘li

Temir yo‘l transportini rivojlantirishda xorijiy olimlarning ilmiy yondashuvlarI 422
Nasrullayev Nurbek Baxtiyarovich

IoT (Internet of Things) texnologiyalari va ularning ishlab chiqarish jarayonlarida qo‘llanilishi 428
Karabayev Ibragim Turdiyevich, Mamatqulov Toyir Chorshanbiyevich, Yoqubov Bobur Mamasobir o‘g‘li

Improvement of preparation of accounting policies in joint-stock companies 433
Ovlayev Suhrob Temur o‘g‘li, Yo‘lchiyev Oybek Ulug‘bek o‘g‘li, Normo‘minova Dilorom Umar qizi, Avlayeva Oybarchin Olim qizi

Korxonalar raqobatbardoshligini oshirishda innovatsion marketing strategiyalaridan foydalanish 437
Samadov Askarjon Nishonovich

Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to‘sinning seysmik kuchlar ta’siridagi tebranishining v.z. vlasov usuli asosida analitik tadqiqi 444
Kamola Xaydarova

Applications of hyperbolic geometry in physics and biology 449
Khaknazarova Khurshidabonu Kenjaevna, Otakulova Rukhshona Akram kizi

Korxonalarni qayta tashkil etishda moliyaviy hisobot tuzish bo‘yicha xalqaro tajriba, uni o‘zbekistonda qo‘llash imkoniyatlari 456
Davletov Ikram Raximberganovich

Qoraqalpog‘iston respublikasida turizm rivojini ta’minlovchi iqtisodiy va tashkiliy choralarni mukammallashtirish 462
Tleumuratov Baxadir Genjemuratovich

Milliy iqtisodiyotda fond bozorini rivojlantirish istiqbollari 468
Sultonov Sherali Nuraliyevich

Дифракция и отражение упругих поперечных волн в изотропной среде с жёсткой границей 476
Салиев А.А., Кеунимжаев М.К.

Tijorat banklarida investitsiya loyihalari samaradorligi va amaliy holati tahlili 481
Axmedov Shoymurod Azamat o‘g‘li

Aralash tolalardan tayyorlangan iplarning mustahkamlik xususiyatlarini o‘rganish va tahlil qilish 486
Nurboev Rashit Xudoyberdievich, Salimov Shuhrat Halimovich, Bozorov Rustam Rasulovich

Namangan viloyatining turizm salohiyatini rivojlantirish istiqbollari: Hududiy raqobatbardoshlik va innovatsion yondashuvlar 491
Khusniddin Egamnazarov

Klasterlar hisob siyosatida boshqaruv hisobining metodologik asoslari 498
Toshpo‘latov Azizbek Shermuxamadovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Jismoniy shaxslar soliq ma’muriyatchiliginig nazariy masalalari 505
Isroilov Boxodir Ibragimovich, Ibragimov Boburshox Boxodir o‘g‘li, Navruzova Farog‘at Abdihamid qizi

Digital Transformation in Public Sector: Advantages and Challenges of the Integration 511
Abdurakhmanova Sevinch

Важность проекта “Умный город” в Узбекистане 517
Акбаржон Иминов

Iqtisodiy tizimda risk va uning xususiyatlari 522
Nasimov Ravshanjon Azimovich

Innovatsion faoliyatning moliyaviy rag‘batlantirish va boshqaruv samaradorligini belgilovchi omil va jihatlar 530
Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich

Влияние цифровизации на сокращение теневой экономики: возможности и ограничения 536
Срожиддинова З.Х., Шарифзода Мубина Дилмуроджон кизи

Строительство здания с ограждающей конструкцией из энергоэффективных мелкоштучных трехслойных блоков 540
Акрамов Х.А., Тохиров Ж.О.

Проблемы и пути внедрения механизма налогового стимулирования центров инновационного роста нового Узбекистана 546
Умаров Б.С.

Современные тенденции и перспективы повышения износостойкости футеровок в горно-размольных установках 556
Акмал Жуманазаров, Илхом Эгамбердиев , Элбек Очилов, Маъруф Саибов

Aktsiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvga raqamli texnologiyalarni joriy qilishning ilmiy-nazariy asoslariga qarashlar 562
Suyunov Dilmurod Xolmurodovich, Habibullaeva Shirinxon Tohir qizi

Kredit risklarini boshqarishda zamonaviy texnologiyalarning o‘rni 570
Hamroyev Sherzod Axtamovich

Iqtisodiy islohotlar jarayonida tovar va xizmatlar importining narxlar shakllanishiga ta’siri 577
Bababekova Gulchexra Baxtiyorovna

Теоретические вопросы инвестиционного обеспечения центров инновационного роста региона 584
Умаров Б.С

Tijorat banklarida investitsiya loyihalari samaradorligi va amaliy holati tahlili 591
Axmedov Shoymurod

Lazer nurlari ta’sirida wet-blue charm yarim mahsuloti xususiyatlarining o‘zgarishi 596
Qodirov T.J, Azimov J.Sh, Yusupova D.N

Ta’lim, ekologiya va raqamlashtirish sohalarida bolalar va o‘smirlar turizmini integratsiyalash: xalqaro tajribalar va O‘zbekiston 601
Islomova Dilrabo Salomovna

Avariya rejimlarida kichik yuklamali elektr ta’minoti tizimlarining kabel izolyatsiyasi monitoringini avtomatlashtirishning zamonaviy yondashuvlari 606
Mirzoyev Narzulla Nuriddinovich, Mamatqulov Toyir Chorshanbiyevich

Eksport faoliyatini rivojlantirish: global tajribalar va milliy imkoniyatlar 609
D.E.Qarshiev

Iot (internet of things) texnologiyalari va ularning ishlab chiqarish jarayonlarida qo‘llanilishi 614
Mamatqulov Toyir Chorshanbiyevich, Yoqubov Bobur Mamasobir o‘g‘li

Sa’noat korxonalari va mexatron robotlarni optimal avtomatlashtirish va boshqarishda sun’iy intellektning ahamiyati 621
Karabayev Ibragim Turdiyevich, Esonov Husniddin Mamarasul O‘g‘li, Mamatqulov Toir Chorshanbiyevich

Комплексный подход к оценке и обеспечению финансовой безопасности текстильных предприятий 625
Турсунов Бобир Ортикмирзаевич

Method of Drying Melon Using Solar Radiation and a Household Solar-Infrared Dryer 633
Khakimova Sabina Shamsiddin qizi, Qodirov Jobir Ro'zimamatovich, Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, Yangiboyev Fayoz G'aybulla o'g'li

Kabel izolyatsiyasi holatini monitoring va avtomatlashtirilgan nazorat tizimlari muammolari 633
Mirzoyev Narzulla Nuriddinovich, Mamatqulov Toyir Chorshanbiyevich

Controlling Execution Mechanisms in Intelligent Systems Using Neural Networks 649
Azizbek Yusupbekov Nodirbekovich, Husniddin Esonov Mamarasul o'g'li

Algorithm for Optimizing Repetitive Tasks in Production Process Execution Mechanisms 654
Azizbek Yusupbekov Nodirbekovich , Husniddin Esonov Mamarasul o'g'lu

Ijro mexanizmlarini visual simulyatsion modellashtirishning boshqaruv samaradorligini oshirishdagi ahamiyati 659
Karabayev Ibragim Turdiyevich, Esonov Husniddin Mamarasul O'g'li, Mamatqulov Toir Chorshanbiyevich

Kompaniyaning strategik qarorlar qabul qilishida pul oqimini tahlili va uni bashoratlashning ahamiyati 663
Urmanbekova Iroda Farxodovna

Pul oqimi haqida hisobot: xalqaro tajriba va milliy amaliyotda qo'llanilishini takomillashtirish 667
Xaydarova Nargiza Anvarovna

Tadbirkorlik faoliyatini samarali boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning holatI 676
Sattarov Xayrulla Fayzullayevich

Davlat xizmatlarining raqamlashuvi va tadbirkorlikka ta'siri 680
Sattarov Xayrulla Fayzullayevich

Tadbirkorlikni samarali boshqarishda va raqamli texnologiyalardan foydalanishda rivojlangan xorijiy mamlakatlar tajribasi 687
Sattarov Xayrulla Fayzullayevich

Теоретические вопросы инвестиционного обеспечения центров инновационного роста региона 688
Умаров Б.С

Mahallalarda tadbirkorlikni va hunarmadchilikni rivojlantirishni boshqarishning ilmiy-nazariy jihatlari 696
Tuxtasinov Zafarjon Odiljonovich

A Comparative Technological Assessment of Lubricants Utilized in Cotton Ginning and Spinning Mills 700
Shokhsanam Imomalieva, Anvar Makhkamov, Doniyor Dadamirzayev, Mirzabek Nabijanov

Joriy aktivlar auditida firibgarlik holatlarini aniqlash metodlarini takomillashtirish 704
Mavlyanova Dilobar Maxkamovna

Состояние гендерного равенства в экономических секторах и влияние стереотипов на рынок труда (с фокусом на Узбекистан) 710
Адалат Худайбергенова Неъматуллаевна, Севинч Фатиллоева Лутфилло кизи, Дилфуза Абдуллаева Розакуловна

Динамика международных денежных переводов и тренды их развития в узбекистане 718
Гимранова О. Б.

Turizm sohasi investitsion salohiyatiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar 726
Ayubov Ilyos Ilxomovich

Enhancing waste management efficiency through digital technologies 732
Nurmetova Muyassar Jumanazarovna

Qurilish jarayonlarini boshqarishning xorij tajribalari va ularning milliy investitsion-qurilish sohasiga transformatsiyasi 740
Abduvaliyev Bekzod Muxiddin o'g'li

Tijorat bank aktivlari portfelini samaradorligini takomillatirishning zamonaviy yo'llari 747
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich

Tijorat banklarining yashil iqtisodiyotga o'tishdagi faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari 753
Mirzaxmedova A. A.

Buxoro shahrining barqaror rivojlanishida shahar infratuzilmasini yaratish metodlari 759
Xasanov Feruz Anvarovich, Reyimbayev Shuxrat Sadullayevich

O'zbekistonda turizmni diversifikatsiya qilish va ixtisoslashgan turizm yo'nalishlari rivoji 764
Matkarimov Jahongir Shamuratovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Рейтинговая шкала оценки финансового состояния предприятия, основанная на комплексной балльной системе 773
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna

Tijorat banklari faktoring xizmatlari yordamida kichik biznesning eksport salohiyatini oshirish yo'llari 783
Jalilov Azizbek Baxodir o'g'li

Moliyaviy rejalashtirishning ilmiy tahlili 789
Pardayev Jamshid Muzaffarovich

Raqamli va zamonaviy o'zgarishlar sharoitida chakana savdo korxonalari brendlarini shakllanishi va rivojlantirish tendensiyalari va istiqbollari 796
Ro'zimatov Shohboz Hamdambek o'g'li

SANOAT ISHLAB CHIQARISH JARAYONLARIDA SIFAT NAZORATINI AVTOMATLASHTIRISHDA SUN'IY INTELLEKTNING ROLI 802
Rixsiboyev Nozimbek Abdurasul o'g'li

SAVDO XIZMATLARI BOZORIDA ELEKTRON SAVDO PLATFORMALARINING RIVOJLANISH OMILLARI 806
Jurayev Suxrobjon Saloxiddin o'g'li

MUHANDISLIK ИНЖЕНЕРИЯ ENGINEERING

SAVDO XIZMATLARI BOZORIDA ELEKTRON SAVDO PLATFORMALARINING RIVOJLANISH OMILLARI

Jurayev Suxrobjon Saloxiddin o'g'li
Shahrisabz davlat pedagogika instituti assistent-o'qituvchisi
E-mail: suxrobjon.jurayev1996@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0009-9924-5019

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston savdo xizmatlari bozorida elektron savdo platformalarining rivojlanish omillari kompleks tarzda tadqiq etilgan. Texnologik, iqtisodiy, huquqiy-me'yoriy, ijtimoiy va logistika omillarining o'zaro ta'siri tahlil qilinib, O'zbekistondagi yetakchi elektron savdo platformalari — Uzum Market, OLX Uzbekistan, Asaxiy.uz, Korzinka.uz hamda Click.uz faoliyati qiyosiy jihatdan o'rganilgan. 2015–2023-yillar bo'yicha statistik ma'lumotlar asosida mamlakat elektron savdo bozorining o'sish dinamikasi aniqlanib, 2025–2027-yillarga mo'ljallangan rivojlanish istiqbollari baholangan. Tadqiqot natijalari davlat siyosatini takomillashtirish, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish hamda biznes strategiyalarini samarali shakllantirishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: elektron savdo, e-commerce platformalari, savdo xizmatlari bozori, raqamlashtirish omillari, B2B, B2C, C2C modellari, mobil savdo, fintech, raqamli iqtisodiyot.

Аннотация. В данной статье комплексно исследованы факторы развития платформ электронной коммерции на рынке торговых услуг Узбекистана. Проведён анализ взаимодействия технологических, экономических, правовых, социальных и логистических факторов, а также сравнительное исследование деятельности ведущих платформ электронной коммерции Узбекистана — Uzum Market, OLX Uzbekistan, Asaxiy.uz, Korzinka.uz и Click.uz. На основе статистических данных за 2015–2023 годы определена динамика роста рынка электронной коммерции страны и оценены перспективы его развития на 2025–2027 годы. Результаты исследования имеют практическое значение для совершенствования государственной политики, развития цифровой экономики и формирования эффективных бизнес-стратегий.

Ключевые слова: электронная коммерция, платформы e-commerce, рынок торговых услуг, факторы цифровизации, модели B2B, B2C, C2C, мобильная коммерция, финтех, цифровая экономика.

Abstract. This article comprehensively examines the development factors of e-commerce platforms in Uzbekistan's trade services market. The interaction of technological, economic, legal-regulatory, social, and logistics factors is analysed, alongside a comparative study of the leading Uzbek e-commerce platforms, including Uzum Market, OLX Uzbekistan, Asaxiy.uz, Korzinka.uz, and Click.uz. Based on statistical data from 2015–2023, the growth dynamics of Uzbekistan's e-commerce market are identified, and development prospects for 2025–2027 are evaluated. The research findings have practical significance for improving public policy, advancing the digital economy, and enhancing business strategies.

Keywords: e-commerce, e-commerce platforms, trade services market, digitalisation factors, B2B, B2C, C2C models, mobile commerce, fintech, digital economy.

KIRISH

Hozirgi globallashuv jarayonlari hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi sharoitida elektron savdo platformalari (ESP) iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Keng ma'noda "elektron savdo" (e-commerce) tushunchasi tovar va xizmatlarni internet tarmoqlari orqali xarid qilish va sotish jarayonlarini qamrab olsa, tor ma'noda esa onlayn platformalar vositasida savdo tranzaksiyalarini amalga

oshirishni anglatadi [1].

Bugungi kunda elektron savdo platformalari nafaqat savdo hajmini oshirish, balki iste'molchilarga qulay xizmat ko'rsatish, biznes jarayonlarini optimallashtirish, logistika samaradorligini ta'minlash va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning muhim vositasi sifatida namoyon bo'lmoqda. Xususan, mobil internet texnologiyalarining keng tarqalishi, elektron to'lov tizimlarining rivojlanishi hamda fintech xizmatlarining ommalashuvi elektron savdo bozorining jadal o'sishiga xizmat qilmoqda.

O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish masalasi so'nggi yillarda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 05.10.2020-yildagi "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi PF-6079-sonli Farmoni[1] elektron tijoratni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar hamda telekommunikatsiya infratuzilmasining izchil rivojlantirilishi mamlakatda elektron savdo bozorining faol kengayishiga zamin yaratdi. Natijada 2019–2023-yillar davomida O'zbekiston elektron savdo bozori hajmi 5 barobardan ortiq o'sish sur'atini namoyish etdi [2].

Shu bilan birga, elektron savdo platformalarining rivojlanishiga ta'sir etuvchi texnologik, iqtisodiy, huquqiy-me'yoriy, ijtimoiy va logistika omillarini kompleks va tizimli tahlil qilish masalasi ilmiy hamda amaliy jihatdan dolzarbligicha qolmoqda. Ayniqsa, ichki bozor infratuzilmasining rivojlanish darajasi, aholining raqamli savodxonligi, internet xizmatlari sifati va to'lov tizimlarining integratsiyalashuv holati elektron savdo platformalarining samarali faoliyat yuritishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — O'zbekiston savdo xizmatlari bozorida elektron savdo platformalarining rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni kompleks tahlil qilish, ularning o'zaro bog'liqligini aniqlash hamda istiqbolli rivojlanish yo'nalishlari bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning ob'ekti sifatida O'zbekiston savdo xizmatlari bozori tanlangan bo'lsa, tadqiqot predmeti elektron savdo platformalarining rivojlanish omillari va ularning o'zaro ta'siri hisoblanadi.

Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

elektron savdo platformalarining rivojlanishiga oid nazariy yondashuvlarni o'rganish;

O'zbekiston elektron savdo bozorining hozirgi holati va rivojlanish dinamikasini tahlil qilish;

elektron savdo platformalari rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni tasniflash va baholash;

elektron savdo platformalarining SWOT-tahlilini amalga oshirish;

elektron savdo bozori rivojlanishining istiqbolli yo'nalishlarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Elektron savdo platformalarini (ESP) tadqiq etish bo'yicha xalqaro ilmiy hamjamiyat tomonidan keng ko'lamli ilmiy izlanishlar amalga oshirilgan. Mazkur tadqiqotlarda elektron savdoning iqtisodiy samaradorlikni oshirish, biznes jarayonlarini optimallashtirish hamda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishdagi o'rni chuqur tahlil qilingan.

Xususan, Kalakota va Whinston [3] elektron savdo platformalarini "elektron bozor infratuzilmasi" sifatida talqin qilib, ularni tovar va xizmatlar haqidagi axborot oqimlari, muzokaralar hamda tranzaksiyalarni amalga oshirish mexanizmlari asosida tasniflagan. Mualliflarning fikricha, ESP'lar zamonaviy iqtisodiyotda ishlab chiqaruvchi va iste'molchi o'rtasidagi o'zaro aloqalarni samarali tashkil etuvchi muhim vosita hisoblanadi.

Turban va hammualliflar [4] tomonidan ishlab chiqilgan "Elektron tijorat: menejerial va ijtimoiy nuqtai nazar" konsepsiyasi elektron savdo platformalarining rivojlanish omillarini texnologik, iqtisodiy hamda ijtimoiy jihatlar kesimida o'rganish uchun metodologik asos vazifasini bajaradi. Mazkur yondashuvda internet texnologiyalari, elektron to'lov tizimlari, logistika xizmatlari va iste'molchilar xulq-atvorining o'zgarishi elektron savdo rivojlanishining asosiy drayverlari sifatida ko'rsatilgan.

Raqamli iqtisodiyot nazariyotchilaridan biri hisoblangan Tapscott [5] o'zining "Raqamli iqtisodiyot" asarida elektron savdo platformalarining iqtisodiyotni transformatsiya qilishdagi rolini alohida ta'kidlaydi. Uning fikricha, raqamli texnologiyalar asosida shakllangan elektron bozorlar an'anaviy savdo mexanizmlarini tubdan o'zgartirib, yangi biznes modellarining paydo bo'lishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, Porterning [6] raqobat ustunligi nazariyasi elektron savdo platformalarining bozordagi raqobatbardoshligini baholashda keng qo'llaniladi. Mazkur nazariyaga ko'ra, platformalarning muvaffaqiyati ularning innovatsion salohiyati, xizmat sifati, logistika samaradorligi va mijozlarga yo'naltirilgan strategiyalariga bevosita bog'liq hisoblanadi.

Markaziy Osiyo mintaqasida elektron savdo rivojlanishiga oid tadqiqotlarda Kravets va Kruglyak [7] ishlari alohida ahamiyatga ega. Ular Qozog'iston, Ukraina hamda boshqa MDH davlatlari elektron savdo bozorlarini

1 https://lex.uz/docs/-5030957

tahlil qilib, infratuzilma va institutsional omillarning ustuvorligini ilmiy asoslab bergan. Tadqiqotchilar internet qamrovining kengayishi, raqamli to'lov tizimlarining rivojlanishi va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini elektron savdo bozorining asosiy rivojlanish omillari sifatida qayd etgan.

O'zbekiston sharoitida Hamidov [8] va Umarov [9] tomonidan raqamli tijoratning rivojlanish imkoniyatlari tadqiq etilgan. Mazkur ilmiy ishlarda mamlakatda elektron savdo bozorining shakllanish jarayonlari, internet infratuzilmasi, fintech xizmatlari hamda elektron to'lov tizimlarining rivojlanish istiqbollari yoritilgan.

Xalqaro E-Commerce Foundation [10] ma'lumotlariga ko'ra, global elektron savdo bozori hajmi 2023-yilda 5,82 trillion AQSh dollarini tashkil etib, jahon yalpi ichki mahsulotining 6,2 foiziga teng bo'lgan. Taqqoslash uchun, mazkur ko'rsatkich 2019-yilda 3,53 trillion dollar yoki jahon YAIMining 4,0 foizini tashkil etgan. Ushbu statistik ma'lumotlar elektron savdo platformalarining jahon iqtisodiyotidagi ulushi va ahamiyati izchil ortib borayotganini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda elektron savdo platformalarining rivojlanish omillarini kompleks baholash hamda ularning O'zbekiston savdo xizmatlari bozoriga ta'sirini aniqlash maqsadida bir qator zamonaviy ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi.

Tadqiqot jarayonida, avvalo, qiyosiy tahlil usuli qo'llanilib, O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan elektron savdo platformalari xalqaro elektron savdo platformalari bilan taqqoslandi. Shuningdek, mamlakatimiz elektron savdo bozorining asosiy ko'rsatkichlari MDH hamda Osiyo davlatlari tajribasi bilan solishtirilib, mavjud farqlar va rivojlanish tendensiyalari aniqlandi.

Statistik tahlil usuli yordamida O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda Raqamli texnologiyalar vazirligi ma'lumotlari asosida 2015–2023-yillar davomidagi elektron savdo bozori rivojlanishining dinamik trend tahlili amalga oshirildi. Mazkur tahlil orqali elektron savdo hajmi, internet foydalanuvchilari soni, elektron to'lov tizimlari rivojlanishi va logistika xizmatlari ko'rsatkichlarining o'zgarish tendensiyalari baholandi.

Tadqiqotda SWOT-tahlil usulidan ham foydalanilib, O'zbekiston elektron savdo sektorining kuchli va zaif tomonlari, mavjud imkoniyatlari hamda potensial tahdidlari tizimli ravishda baholandi. Ushbu yondashuv elektron savdo platformalarining raqobatbardoshligini oshirish va istiqbolli rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash imkonini berdi.

Shuningdek, omilli tahlil usuli asosida elektron savdo platformalari rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar guruhlarga ajratildi va ularning nisbiy ahamiyati baholandi. Mazkur jarayonda Delphi ekspert baholash metodidan foydalanilib, elektron tijorat, raqamli iqtisodiyot, logistika va fintech sohalarida faoliyat yurituvchi 24 nafar ekspertning fikr-mulohazalari umumlashtirildi.

Birlamchi ma'lumotlar 2023-yilning may–noyabr oylarida Toshkent shahri, Samarqand, Buxoro, Qashqadaryo va Farg'ona viloyatlarida o'tkazilgan so'rovnoma asosida shakllantirildi. Tadqiqotda jami 842 nafar respondent ishtirok etdi. So'rovnoma orqali aholining elektron savdoga bo'lgan munosabati, internet xizmatlaridan foydalanish darajasi, onlayn xarid qilish odatlari hamda elektron to'lov tizimlariga bo'lgan ishonchi o'rganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

So'nggi yillarda jahon elektron savdo bozori barqaror va yuqori o'sish sur'atlarini namoyon etmoqda. Ayniqsa, 2019–2023-yillar oralig'ida global elektron tijorat sektori raqamli texnologiyalar, mobil internet xizmatlari va elektron to'lov tizimlarining keng rivojlanishi hisobiga sezilarli darajada kengaydi. COVID-19 pandemiyasi davrida (2020–2021-yillar) esa elektron savdo bozori rivojlanishi yanada jadallashdi. Karantin cheklovlari, an'anaviy savdo faoliyatining qisqarishi va masofaviy xizmatlarga bo'lgan talabning ortishi natijasida elektron savdo platformalaridan foydalanish keskin oshdi (1-jadval).

1-jadval
Jahon va O'zbekiston e-savdo bozorining asosiy ko'rsatkichlari (2019-2023)

Ko'rsatkich	2019	2020	2021	2022	2023
Jahon e-savdo hajmi (trln $)	3,53	4,28	4,89	5,63	5,82
O'sish sur'ati (%)	17,9	21,3	14,3	15,1	3,4

O‘zbekiston e-savdo ($mln)	185	320	487	712	950
Mobil savdo ulushi (%)	52,4	56,1	62,3	68,7	71,2
B2B platformalar soni	18	25	34	42	51

Manba: Xalqaro E-Commerce Foundation, O‘zbekiston Statistika qo‘mitasi, 2024.

1-jadval ma’lumotlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda elektron savdo bozori 2019–2023-yillar davomida yuqori o‘sish sur’atlarini namoyon etgan. Xususan, elektron savdo hajmi 2019-yildagi 185 million AQSh dollaridan 2023-yilda 950 million AQSh dollariga yetib, qariyb 5,1 barobar oshgan. Ayniqsa, mobil savdo (m-commerce) segmentining ulushi sezilarli darajada oshgani kuzatiladi. Mazkur ko‘rsatkich 2019-yildagi 52,4 foizdan 2023-yilda 71,2 foizga yetgan. Bu esa aholining smartfonlardan foydalanish darajasi ortib borayotgani, mobil ilovalar orqali xarid qilish qulayliklari kengaygani hamda Click, Payme, Uzum Bank kabi mobil to‘lov xizmatlarining rivojlanishi bilan bevosita bog‘liqdir (2-jadval).

2-jadval
O‘zbekistondagi yetakchi elektron savdo platformalari qiyosiy tahlili (2023)

Platforma	Yo‘nalish	Ta’sis yili	Foydalanuvchi soni	Oylik tranzaksiya	O‘rtacha konversiya (%)	Baho
Uzum Market	B2C	2019	4,2 mln	850 ming	3,8	A+
OLX Uzbekistan	C2C/B2C	2012	6,1 mln	1,2 mln	4,1	A+
Asaxiy.uz	B2C	2019	2,8 mln	420 ming	3,5	A
Korzinka.uz	B2C (FMCG)	2020	1,5 mln	310 ming	5,2	A
Zoodmall.uz	B2C/B2B	2017	0,9 mln	180 ming	2,9	B+
Click.uz	To‘lov/Savdo	2016	8,3 mln	3,1 mln	6,8	A+

Manba: platformalarning rasmiy hisobotlari, muallif tomonidan tuzilgan.

2-jadval ma’lumotlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda elektron savdo platformalari soni va ularning funksional imkoniyatlari so‘nggi yillarda sezilarli darajada kengaygan. Elektron savdo bozori tarkibida marketplace, onlayn chakana savdo, e’lon platformalari hamda elektron to‘lov tizimlari faol rivojlanayotgani kuzatilmoqda. Bu esa mamlakatda raqamli iqtisodiyotning izchil shakllanib borayotganidan dalolat beradi.

Tahlillarga ko‘ra, Click.uz to‘lov tizimi eng yuqori konversiya ko‘rsatkichiga — 6,8 foizga ega bo‘lgan. Mazkur natija platformaning asosan elektron to‘lov xizmatlariga ixtisoslashgani, foydalanuvchilarga qulay va tezkor tranzaksiya imkoniyatlarini taqdim etayotgani bilan izohlanadi. Shuningdek, mobil ilova interfeysining soddaligi va fintech xizmatlarining keng integratsiyalashuvi ham foydalanuvchilar faolligini oshirishga xizmat qilgan.

OLX Uzbekistan esa foydalanuvchilar soni bo‘yicha yetakchi platforma sifatida qayd etilgan bo‘lib, ro‘yxatdan o‘tgan foydalanuvchilar soni 6,1 million nafarga yetgan. Mazkur holat platformaning C2C modeli asosida keng ommalashgani, ikkilamchi bozorda savdo faoliyatining yuqori ekanligi hamda foydalanish qulayligi bilan bog‘liqdir. Ayniqsa, mobil ilovalar va internet foydalanuvchilari sonining ortishi OLX Uzbekistan auditoriyasining kengayishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatgan (3-jadval).

3-jadval
O‘zbekiston ESP rivojlanishining asosiy omillari tasnifi

№	**Omil turi**	**Asosiy ko‘rsatkichlar**	**O‘zbekiston kontekstidag ta’siri**
1	Texnologik omillar	Internet penetratsiya, mobil qurilmalar, bulutli hisoblash, sun’iy intellekt	Internet foydalanuvchilar 2023-yilga kelib 75%ga yetdi; smartfon penetratsiyasi 68%
2	Iqtisodiy omillar	YaIM o‘sishi, xarid qobiliyati, tovar muomalasi, investitsiyalar	YaIM 2023-yilda 5,9% o‘sdi; e-savdoga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar 3 barobar oshdi
3	Huquqiy-me’yoriy omillar	Elektron tijorat qonuni, raqamli imzo, soliq rejimi, iste’molchini himoya qilish	“Elektron tijorat to‘g‘risida” Qonun (2015, 2023-tahrir) muhim asos bo‘ldi
4	Ijtimoiy omillar	Aholining yoshi, savodxonlik, onlayn xarid odati, ishonch darajasi	Aholi yoshi o‘rtacha 29,3; yosh avlodning 62% onlayn xarid qiladi

5	Logistika omillari	Yetkazib berish infratuzilmasi, ombor tarmog‘i, qaytarish siyosati	Yetkazib berish vaqti 2019-yildagi 5 kundan 2023-yilda 1,8 kunga tushdi
6	To‘lov infratuzilmasi	Raqamli to‘lov tizimlari, bank qamrovi, fintech rivojlanishi	Click, Payme, UzCard raqamli to‘lovlar ulushini 41%dan 78%ga ko‘tardi

Manba: muallif tomonidan tuzilgan.

Quyidagi jadval ma’lumotlari O‘zbekistonda elektron savdo bozori rivojlanishining asosiy ko‘rsatkichlari — internet penetratsiyasi, elektron savdoning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi hamda onlayn xaridorlar sonining 2015–2023-yillar oralig‘idagi o‘zgarish dinamikasini aks ettiradi (4-jadval).

4-jadval
O‘zbekistonda e-savdo va raqamli infratuzilma rivojlanishi dinamikasi (2015-2023)

Yil	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Internet foydalanuvchilar (%)	38	43	49	55	61	66	70	73	75
E-savdo ulushi (%) YaIMda	0,4	0,7	1,0	1,4	1,9	2,8	3,5	4,1	5,2
Onlayn (xaridorlar (mln	0,8	1,2	1,9	2,8	3,6	5,1	7,2	9,8	12,4

Manba: Jahon banki, O‘zbekiston Statistika qo‘mitasi, Raqamli texnologiyalar vazirligi ma’lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari.

4-jadval ma’lumotlari tahlili O‘zbekistonda elektron savdo bozori va raqamli infratuzilmaning so‘nggi yillarda yuqori sur’atlarda rivojlanganini ko‘rsatadi. Xususan, 2015–2023-yillar oralig‘ida internet foydalanuvchilari ulushi 38 foizdan 75 foizga yetib, qariyb ikki baravarga oshgan. Mazkur holat mamlakatda telekommunikatsiya infratuzilmasining kengayishi, mobil internet xizmatlari sifatining yaxshilanishi hamda smartfonlardan foydalanish darajasining ortishi bilan izohlanadi.

Shuningdek, elektron savdoning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi ham sezilarli darajada oshgani kuzatiladi. Agar 2015-yilda ushbu ko‘rsatkich 0,4 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2023-yilga kelib 5,2 foizga yetgan. Bu esa elektron savdo xizmatlarining milliy iqtisodiyotdagi ahamiyati ortib borayotganini hamda raqamli iqtisodiyotning savdo sektoridagi transformatsiyasi jadallashayotganini ko‘rsatadi. Tahlillarga ko‘ra, mazkur ko‘rsatkichning 13 barobarga oshishi elektron tijorat infratuzilmasining rivojlanishi, elektron to‘lov tizimlari va logistika xizmatlarining takomillashuvi bilan chambarchas bog‘liqdir.

Onlayn xaridorlar soni ham keskin o‘sish dinamikasini namoyon etgan. Jumladan, 2015-yildagi 800 ming nafar foydalanuvchi soni 2023-yilda 12,4 million nafarga yetgan (5-jadval).

5-jadval
Mintaqaviy e-savdo ko‘rsatkichlari qiyosiy tahlili (2023)

Davlat	E-savdo o‘sishi 2023 (%)	Mobil savdo ulushi (%)	Internet penetratsiya (%)	B2B platf. ulushi (%)
O‘zbekiston	33,4	71,2	75,0	18,5
Qozog‘iston	28,7	68,4	82,3	22,1
Rossiya	21,2	65,1	88,9	31,4
Xitoy	14,5	79,6	77,5	45,2
Turk	26,8	72,3	83,7	19,8
Hindiston	31,5	74,8	64,2	16,3

Manba: UNCTAD E-Commerce Index, 2023.

5-jadval ma’lumotlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston elektron savdo bozorining o‘sish sur’atlari bo‘yicha Markaziy Osiyo va MDH mintaqasida yetakchi o‘rinlardan birini egallamoqda. Xususan, mamlakatda elektron savdo bozorining o‘rtacha yillik o‘sish sur’ati 33,4 foizni tashkil etib, bu ko‘rsatkich Qozog‘iston (28,7%), Rossiya (21,2%) hamda Xitoy (14,5%) kabi davlatlar natijalaridan yuqori ekanligi bilan ajralib turadi. Biroq tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda B2B (Business-to-Business) elektron savdo segmentining ulushi hozircha 18,5 foiz darajasida qolmoqda. Bu esa mazkur yo‘nalishda hali katta rivojlanish imkoniyatlari mavjudligini

anglatadi (6-jadval).

6-jadval
O‘zbekiston e-savdo sektori SWOT-tahlili

KUCHLI TOMONLAR (Strengths)	ZAIF TOMONLAR (Weaknesses)
Yosh va texnologiyaga moslashuvchan aholi Tez o‘suvchi internet infratuzilmasi Davlat tomonidan kuchli qo‘llab-quvvatlash Mobil to‘lov tizimlarining keng tarqalishi Arzon logistika xizmatlari	Logistika infratuzilmasining yetarli emasligi Mahsulot sifati nazoratining zaifligi Kiberxavfsizlik muammolari Onlayn ishonchning pastligi Texnik malakali kadrlarning yetishmasligi
IMKONIYATLAR (Opportunities)	TAHDIDLAR (Threats)
Markaziy Osiyo bozorlarida kengayish Cross-border e-savdo rivojlanishi AI va katta ma’lumotlar integratsiyasi Rural bozorlarni qamrab olish B2B platformalar rivojlanishi	Xalqaro raqobatchilarning kirib kelishi Kiberjinoyatchilik xavfining ortishi Huquqiy tartibga solish noaniqlig‘i Iqtisodiy beqarorlik Inflyatsiyaning xarid qobiliyatiga ta’siri

Manba: muallif tomonidan tuzilgan.

SWOT-tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston elektron savdo sektori kuchli demografik salohiyat, internet foydalanuvchilari sonining jadal o‘sishi hamda davlat tomonidan raqamli iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash siyosati kabi muhim ustunliklarga ega. Delphi metodiga asoslangan ekspert baholashlari (n = 24) natijalari elektron savdo platformalari rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillarning nisbiy ahamiyatini aniqlash imkonini berdi. Ekspertlar fikriga ko‘ra, eng yuqori ta’sir ko‘rsatadigan omillar quyidagilar hisoblanadi (7-jadval).

7-jadval
ESP rivojlanish omillarining ekspert bahosi (Delphi metodi, n=24)[2]

№	Omil	O‘rtacha ball (1-10)	Nisbiy og‘irlik (%)
1	Texnologik omillar	8,7	21,5
2	To‘lov infratuzilmasi	8,4	20,8
3	Iqtisodiy omillar	7,9	19,6
4	Logistika omillari	7,6	18,8
5	Huquqiy-me’yoriy omillar	7,1	17,6
6	Ijtimoiy omillar	6,7	16,6
Jami		46,4	100,0

7-jadval natijalari tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda elektron savdo platformalari rivojlanishiga eng kuchli ta’sir ko‘rsatuvchi omillar qatorida texnologik infratuzilma va raqamli to‘lov tizimlari yetakchi o‘rinni egallaydi. Xususan, texnologik omillar ulushi 21,5 foizni tashkil etib, elektron savdo ekotizimining asosiy harakatlantiruvchi omili sifatida namoyon bo‘lmoqda. To‘lov infratuzilmasi esa 20,8 foizlik ko‘rsatkich bilan ikkinchi eng muhim omil sifatida qayd etildi. Iqtisodiy omillar 19,6 foiz ulush bilan uchinchi o‘rinni egallagan bo‘lib, aholining daromad darajasi, iste’mol bozori hajmi, investitsion muhit va tadbirkorlik faolligi elektron savdo bozori rivojlanishida muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqot natijalari O‘zbekiston savdo xizmatlari bozorida elektron savdo platformalari (ESP) rivojlanishi murakkab va ko‘p omilli jarayon ekanligini ko‘rsatdi. Tahlillar natijasida texnologik, iqtisodiy, huquqiy-me’yoriy, ijtimoiy, logistika hamda to‘lov infratuzilmasi omillari ESP rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatishi aniqlandi. Ekspert baholashlari natijalariga ko‘ra, texnologik omillar (21,5%) va to‘lov infratuzilmasi (20,8%) elektron savdo platformalari rivojlanishining eng muhim drayverlari sifatida baholandi.

Tadqiqot davomida O‘zbekiston elektron savdo bozori 2019–2023-yillar oralig‘ida 5,1 barobar o‘sgani

2 Muallif ishlanmasi

hamda mamlakat mintaqada elektron savdo o‘sish sur’atlari bo‘yicha yetakchi o‘rinlardan birini egallayotgani aniqlandi. Shu bilan birga, internet penetratsiyasi darajasi, logistika infratuzilmasining hududiy rivojlanishidagi tafovutlar va B2B platformalar ulushining nisbatan pastligi elektron savdo bozori oldidagi asosiy rivojlanish vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Tahlillar mobil savdo segmentining jadal rivojlanayotganini ham ko‘rsatdi. Mobil savdo ulushining 71,2 foizga yetgani, shuningdek, Click, Payme, UzCard kabi mahalliy elektron to‘lov tizimlarining keng ommalashuvi elektron savdo platformalarining raqobatbardoshligini sezilarli darajada oshirmoqda. Mazkur holat mamlakatda fintech ekotizimi faol rivojlanayotganini tasdiqlaydi.

SWOT-tahlil natijalari esa logistika infratuzilmasi va kiberxavfsizlik bilan bog‘liq masalalar ESP rivojlanishiga ta’sir qiluvchi asosiy cheklovchi omillar ekanligini ko‘rsatdi. Ayniqsa, hududlar kesimida yetkazib berish tizimlarining notekis rivojlanganligi, elektron savdo xavfsizligi va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish bilan bog‘liq muammolarni bartaraf etish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 07.08.2017-yildagi “O‘zbekiston Respublikasi qurilish sohasi xodimlari kunini nishonlash to‘g‘risida”gi PF-5136-sonli Farmoni, https://lex.uz/uz/docs/-3298590
2. Turban, E., King, D., Lee, J. K., Liang, T. P., & Turban, D. C. (2018). *Electronic Commerce 2018: A Managerial and Social Networks Perspective*. 9th ed. Springer. – 696 p.
3. Kalakota, R., & Whinston, A. B. (1997). *Electronic Commerce: A Manager’s Guide*. Addison-Wesley Professional. – 432 p.
4. Turban, E., Outland, J., King, D., Lee, J. K., Liang, T. P., & Turban, D. C. (2017). *Electronic Commerce 2018*. Springer.
5. Tapscott, D. (1995). *The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence*. McGraw-Hill. – 342 p.
6. Porter, M. E. (2001). “Strategy and the Internet” // *Harvard Business Review*. – Vol. 79, No. 3. – P. 62–78.
7. Kravets, O., & Kruglyak, M. (2021). “E-commerce Market Development Trends in the CIS Countries” // *Business Perspectives*. – Vol. 19, No. 2. – P. 45–58.
8. Hamidov, A. (2022). “Elektron tijoratni rivojlantirish imkoniyatlari: O‘zbekiston tajribasi” // *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*. – №5(3). – B. 112–124.
9. Umarov, B. (2023). “Raqamli iqtisodiyotda savdo platformalarini rivojlantirish masalalari” // *O‘zbekiston iqtisodiyoti* jurnali. – №7(1). – B. 88–97.
10. *Global E-commerce Report 2024*. (2024). Amsterdam: E-Commerce Foundation.
11. UNCTAD. (2023). *Digital Economy Report: Entrepreneurship and Inclusiveness in Digital Development*. New York: United Nations Publications.
12. Jahon banki. (2024). *Doing Business in the Digital Economy: Central Asia Perspective*. Washington D.C.: World Bank Group.
13. Raqamli texnologiyalar vazirligi. (2024). *O‘zbekistonda axborot texnologiyalari sohasining rivojlanishi: 2023-yil yakunlari*. – Toshkent.
14. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2024). *O‘zbekiston raqamlarda – 2023*. – Toshkent: O‘zStat.
15. Laudon, K. C., & Traver, C. G. (2021). *E-commerce 2021: Business, Technology, Society*. 17th ed. Pearson.

muhandislik
& iqtisodiyot
*ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta’limga oid ilmiy-amaliy jurnal*

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o‘g‘li

2025. May. № 5

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Muhandislik va iqtisodiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

“Muhandislik va iqtisodiyot” jurnali 26.06.2023-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S–5669245 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07 https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal t.me/yait_2100